

УДК 94(477.8):355.316«1945–1950»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-1-4>

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,
orcid.org/0000-0002-4969-052X
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна),
доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної,
кадрової роботи та оборонного планування
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна) *vilnickiy@gmail.com*

АНТИПОВСТАНСЬКА БОРТЬБА РАДЯНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У КАРПАТСЬКОМУ КРАЇ ОУН (1945–1950-і рр.): ІДЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ¹

Мета роботи полягає у дослідженні форм та засобів ідеологічного аспекту протиповстанської боротьби радянської адміністрації у Карпатському краї ОУН (1945–1950-і рр.). Методологічною основою дослідження стали принципи науковості, системності, історизму, верифікації, авторської об'єктивності, а також загальнонаукові (аналізу, синтезу, узагальнення) та спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методи. Наукова новизна полягає у широкому залученні невідомих та маловідомих джерел, на основі яких робиться спроба розкрити ідеологічний аспект антиповстанської боротьби. Зокрема, акцентовано увагу на друкованих засобах, радіо, кінопересувних комплексах, поширенні звернень про вихід з повинною (тим самим радянський уряд фактично визнав ОУН і УПА серйозним військово-політичним супротивником), залученні до масово-політичної, пропагандистської роботи обкомів КП(б)У відряджених у західні області України відповідальних партійних працівників, широке використання як офіційних осіб, інтелігенції, так і заарештованих чи виведених із повинною повстанців тощо. Доведено, що радянська адміністрація поряд із використанням силових та репресивних заходів почала масово застосовувати різноманітні форми і засоби ідеологічної протиповстанської боротьби. Проте всі ідеологічні кампанії не давали результату, співмірного із затраченими ресурсами – підпілля продовжувало користуватися широкою підтримкою місцевого населення, яка водночас забезпечувала успіх у протистоянні з радянським тоталітаризмом. Саме тому основний акцент продовжував робитися на силовому придушенні українського визвольного руху. При цьому основна роль відводилася репресивно-каральному апарату, робота якого супроводжувалася масштабною антинационалістичною дискредитаційною кампанією.

Ключові слова: ідеологія, пропаганда, репресії, Карпатський край ОУН.

Vasyl ILNYTSKYI,
orcid.org/0000-0002-4969-052X
PhD hab. (History), Associate Professor,
Head of the Department of Ukraine's History
Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine),
Associate Professor at the Department of Mobilization, Organizational, Staffing, Human Resources and
Defense Planning
National Academy of Land Forces named after Petro Sahaidachnyi
(Lviv, Ukraine) *vilnickiy@gmail.com*

ANTI-REBELLION STRUGGLE OF THE SOVIET ADMINISTRATION IN THE CARPATHIAN REGION OF THE OUN (1945–1950): IDEOLOGICAL ASPECT

The aim of the work is to study the forms and means of the ideological aspect of the anti-insurgency struggle of the Soviet administration in the Carpathian region of the OUN (1945–1950). The methodological basis of the study were the principles of scientificity, systematization, historicism, verification, authorial objectivity, as well as general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic) methods. The scientific novelty lies in the wide involvement of unknown and little-known sources, on the basis of which an attempt is made to reveal the ideological aspect of the anti-insurgency struggle. In particular, attention was focused

¹ Стаття містить результати досліджень, проведених завдяки іменній стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук за 2021 рік.

on the print media, radio, film complexes, distribution of appeals against the guilty (thus the Soviet government actually recognized the OUN and UPA as a serious military-political opponent), involvement in mass political and propaganda work of KP (b) U regional committees, responsible party workers sent to the Western regions of Ukraine, widely used both officials, intellectuals, and arrested or deported insurgents, and so on. It is proved that the Soviet administration, along with the use of force and repressive measures, began to use various forms and means of ideological anti-insurgency struggle. However, all ideological campaigns did not yield results commensurate with the resources expended – the underground continued to enjoy the broad support of the local population, which at the same time ensured success in combating Soviet totalitarianism. That is why the main emphasis continued to be on the violent suppression of the Ukrainian liberation movement. The main role was played by the repressive and punitive apparatus, whose work was accompanied by a large-scale anti-nationalist discrediting campaign.

Key words: ideology, propaganda, repressions, OUN Carpathian region.

Постановка проблеми. Органи радянської влади поряд із використанням силових методів робили ставку на широке використання різноманітних форм і засобів ідеологічної боротьби, чудово розуміючи, що перемога на цьому фронті значно важливіша за військову. Вважаємо, що саме цей аспект протиповстанської боротьби потребує ретельнішого розкриття.

Аналіз досліджень. Форми і методи ідеологічного протистояння знайшли своє висвітлення в узагальнюючих дослідженнях І. Біласа (Білас, 1994), А. Кентія (Кентій, 1999), Ю. Киричука (Киричук, 2003), О. Рубльова та Ю. Черченка (Рубльов, Черченко, 1997), Б. Яроша (Ярош, 1995; Ярош, 1999). Окремі аспекти цього питання знайшли своє висвітлення і в працях Р. Генеги (Генега, 2011), Т. Марусик (Марусик, 2002), М. Нагірняка (Нагірняк, 2013), Р. Попп (Рорр, 2018), Г. Стародубець (Стародубець, 2013). Відзначимо й джерельні публікації В. Сергійчука (Сергійчук, 1998; Сергійчук, 2005). Про використання ідеологічного аспекту боротьби із підпіллям у Дрогобицькій області пише С. Макарчук (Макарчук, 2002). Відомості про ідеологічні кампанії радянської влади містить збірник документів, опублікованих науковцями Інституту історії НАН України (ОУН і УПА в 1944 році, 2009; ОУН і УПА в 1944 році, 2009).

Мета статті – показати форми та засоби ідеологічного аспекту протиповстанської боротьби радянської адміністрації у Карпатському краї ОУН (1945–1950-і рр.)².

Виклад основного матеріалу. Ідеологічно-пропагандистська кампанія розпочалася з масового використання пропагандистських звернень до населення, щоб націоналісти виходили з повинною. Основна мета – внести антагонізм у серед-

овище повстанців, вселити непевність та відчуття безперспективності подальшої боротьби. Саме цей аспект протиповстанської боротьби потребує ретельнішого розкриття. У таких пропагандистських закликах наводилися приклади «великих» економічних, культурно-освітніх, наукових здобутків СРСР (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 94. Арк. 1–14).

В областях Карпатського краю місцеві органи радянської влади докладали особливих зусиль з метою реалізації звернення президії ВР, Ради народних комісарів УРСР і ЦК КП(б)У робітникам, селянам та інтелігенції західних областей України (19 травня 1945 р.), у якому всім учасникам «українсько-німецьких націоналістичних банд» оголошувався термін для явки з повинною до 20 липня 1945 р. (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 94. Арк. 36–39). Звернення та наказ народного комісара внутрішніх справ УРСР В. Рясного, опублікований 23 травня 1945 р., на території Станіславської області поширювалися в газетах, листівках і плакатах накладом до 160 000 примірників (8 000 листівок і 5 000 плакатів) (ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 55 (1953). Спр. 5. Т. 1. Арк. 153).

Провідні місця щодо поширення урядової пропаганди в Карпатському краї посідала Дрогобицька область. Відділ пропаганди й агітації Дрогобицького обкому роздрукував текст звернення загальним накладом 30 000 примірників, наказ наркома внутрішніх справ УРСР В. Рясного – 10 000 примірників, плакатами – у 10 000 і брошурами малого формату – 20 000. Окрім цього, звернення надрукували у газетах усіх рівнів накладом 64 000 примірників. Загальна кількість друкованої продукції – 144 000 звернень і 134 000 наказів. Із 20 до 22 травня 1945 р. в усіх містах і райцентрах провели 93 наради за участю 12 743 осіб радянського активу, на яких зачитувалися тексти звернення; в установах і організаціях, на підприємствах провели 1 470 загальних зборів, якими охопили 349 641 особу дорослого населення (в обговоренні виступили 3 107 осіб). Сім'ям підпільників, дезертирів або тих, що переховувалися

² Географічно Карпатський край ОУН охоплював нинішні Закарпатську, Івано-Франківську (без Рогатинського та північної частини Галицького районів), Чернівецьку та південну частину Львівської областей (Дрогобицький, Сколівський, Старосамбірський, Стрийський і Турківський райони, південно-західну частину Миколаївського, центральну і південну частину Самбірського району). Орієнтовно це територія українських земель у межах УРСР південно-західніше ріки Дністер.

від призову в армію, звернення і накази видавалися під розписку (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 6. Спр. 51. Арк. 70–71). 19 липня над селами і хуторами Дрогобицької області з літака було розкидано 70 000 листівок, 20 липня додатково скинули 100 000. З 14 до 20 липня з повинною вийшли 154 підпільники та 1 022 нелегали і дезертири (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 6. Спр. 51. Арк. 74). На думку Ю. Киричука, проголошення амністії було вигідним керівництву підпільного руху, яке не мало змоги прийняти до своїх лав стільки неозброєних і невідготовлених до боротьби людей. Підпілля відправило додому також тих осіб, у лояльності яких не було впевнене (Киричук, 2000: 188).

Відповідно до звернення уряду УРСР від 15 листопада 1945 р. було видано наказ НКВС про явку з повинною членів УПА і осіб, які ухилилися від призову в армію (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 55. Арк. 84). Наказ народного комісара внутрішніх справ УРСР був поширений також через газету «Вільна Україна» (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 94. Арк. 41). Пізніше «<...> у відповідь на масові звернення учасників ОУН, які виявили бажання прийти з повинною» видали наказ Міністра державної безпеки УРСР «Про непритягнення до кримінальної відповідальності учасників решток розгромлених українських націоналістичних банд у західних областях України, що добровільно з'явилися до органів радянської влади з повинною» (№ 312 від 30 грудня 1949 р.). Прикладом є лист молоді Дрогобицької області, в якому висловлювалося прагнення вийти з повинною і перейти до мирного життя (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 95. Арк. 102–103зв.). Це звернення було позначене традиційним радянським пафосом і повністю відповідало офіційній партійній лінії. За період з лютого 1944 до грудня 1949 рр. було видано сім таких наказів.

У повоєнний період вийшло 12 основних постанов з питань ідеологічної боротьби, реалізація яких покладалася на широко розгалужений апарат. Навіть попри масштабні пропагандистські заходи, ЦК ВКП(б) вказував на недоліки у політичній роботі партійних організацій серед населення західних областей України. Зокрема, констатовано недооцінку політичної роботи в масах, повільність та організаційну слабкість розгортання масово-політичної роботи серед населення, особливо на селі, слабку боротьбу «по розвінчуванню фашистської ідеології і ворожої народу діяльності агентів німецьких загарбників – українсько-німецьких націоналістів», ненадання частиною партійних, радянських працівників адек-

ватного значення ідейно-політичній боротьбі проти українського визвольного руху (ОУН і УПА в 1944 році, 2009: 77).

З метою активізації масово-політичної, пропагандистської роботи обкомів КП(б)У до західних областей України відрядили відповідальних партійних працівників, зокрема, у Станіславську – Михайла Гречуху, Чернівецьку – Дмитра Мануїльського, Дрогобицьку – Леоніда Корнійця (ОУН і УПА в 1944 році, 2009: 78). Під час агітаційно-пропагандистської діяльності радянська система у боротьбі з українським визвольним рухом широко використовувала як офіційних осіб, інтелігенцію, авторитетних людей, так і заарештованих чи виведених із повинною повстанців, друковані засоби (журнали, газети, листівки), радіо, кінопересувні комплекси тощо. Для цього головних редакторів республіканських та обласних газет зобов'язали не рідше трьох–чотирьох разів на місяць публікувати огляди обласних і районних газет. З метою впливу на підпільників і місцеве населення, для стимулювання виходу із повинною компартійні органи організували мітинги (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 57. Арк. 18–25). Увесь радянсько-партійний актив Станіславської області і районів упродовж 1 квітня – 9 травня 1945 р. провів понад 380 мітингів і зборів з місцевим населенням, а також близько 570 індивідуальних і групових бесід, якими охопили більше 56 000 осіб. Варто наголосити, що морально-політичний вплив на підпільників і місцеве населення здійснювався одночасно з військовими заходами (ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 55 (1953). Спр. 5. Т. 3. Арк. 274). У масово-агітаційній антибандерівській роботі використали затриманого начальника штабу куреня «Журавлі» Володимира Макаровського-«Малину» і учасника боївки «Оршенка» – Василя Кузьміна-«Полянина» (ОУН і УПА в 1945 році, 2015: 10–21). Після відповідної «обробки» полонені виступили на зборах населення у селах Рожнятівського району, під час яких «розкалялися» у своїй діяльності, негативно характеризували керівництво, закликали підпільників до явки з повинною в органи радянської влади. Прикладом результативності цього заходу, на думку репресивно-каральних органів, служило те, що впродовж 23 і 24 січня 1946 р. у с. Суходіл Рожнятівського р-ну з'явилися з повинною 39 осіб (п'ять членів ОУН) на чолі зі станичним Угринівим, у с. Липовиця Рожнятівського р-ну – 41 особа (в тому числі шість членів ОУН) на чолі зі станичним Коптелем (ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 107 (1954). Спр. 1. Арк. 287). Виведеного з пови-

ною у 1945 р. радиста Буковинського окружного проводу ОУН Олега Гаджу-«Козла» спецслужби використали, опублікувавши 23 лютого 1946 р. у газеті «Червоний промінь» його заяву-заклик про припинення антирадянської діяльності (ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 59 (1953). Спр. 5. Т. 2. Арк. 109).

Радянська ідеологічна машина і в наступні роки не знижувала темпів дискредитації українського визвольного руху. У травні 1949 р. тільки у селах Станіславської області масово-політичну роботу серед селян проводило 780 агітколлективів, які налічували понад 15 000 агітаторів і пропагандистів (4 393 комуністів, 5 463 комсомольців) (Сеньків, 2002: 144). На завершальному етапі боротьби, відповідно до постанови ЦК КП(б)У, до західних областей України у 1951 р. мали відправити 215 лекторів і 170 пропагандистів (разом 385 осіб). Насправді відправили 383 особи, з них 210 лекторів і 176 пропагандистів. Натомість 69 лекторів і пропагандистів, яких мали скерувати у Волинську, Дрогобицьку, Закарпатську, Львівську, Рівненську, Станіславську і Тернопільську, фактично перекинули в Чернівецьку та Ізмаїльську області (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 5835. Арк. 12). На 1 січня 1951 р. у Дрогобицькій області до політагітаційної роботи залучили 36 лекторів (із 45 необхідних), підбрали 58 пропагандистів (із 63 необхідних) (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 5835. Арк. 16). На 25 січня 1951 р., за офіційними даними обкомів партії, у штатах райкомів КП(б)У західних областей не вдалося підібрати 75 лекторів і 93 пропагандистів (168 осіб) (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 5835. Арк. 13). Не вистачало також 17 штатних пропагандистів та дев'ять лекторів міськкомів, окружкомів і райкомів КП(б)У (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 5835. Арк. 14). Масово-агітаційна робота у боротьбі проти українського визвольного руху здійснювалася спеціально створеними агітбригадами (наприклад, у селах Дрогобицької області працювали 775 агітколлективів, 11 877 агітаторів, з них 2 115 комуністів, 2 375 комсомольців). Розпочалося масштабне проведення занять з населенням з вивчення законів, рішень пленумів ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У. Так, упродовж березня та на початку квітня у селах Дрогобицької області провели 690 загальних зібрань, на яких розглядалися рішення Пленумів ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У (присутні 283 363 особи, в обговоренні взяли участь 3 578). Також відбулися збори в усіх закладах та підприємствах області, на яких були присутні 116 878 осіб, на зібраннях колгоспів та МТС – 1 467 осіб (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 8. Спр. 261. Арк. 35). Після проведеної масово-політичної роботи серед селян радянська адміністра-

ція звітувала, що у Дрогобицькій області відновлено 10 колгоспів, які існували до війни (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 8. Спр. 261. Арк. 35).

Одне з центральних місць в ідеологічному протистоянні органів радянської влади й українського визвольного руху посідала преса, використання якої відзначалося масштабністю; станом на весну 1945 р. у західних областях України виходило 170 обласних, міських і районних газет. Спеціально для цього регіону у квітні 1945 р. було започатковано видання «Радянський селянин», а центральна періодика – «Радянська Україна», «Правда України» – двічі на тиждень друкувала агітаційно-пропагандистські вкладки (Возз'єднання західноукраїнських земель..., 1989: 428). У Дрогобицькій, Станіславській, Закарпатській, Чернівецькій областях виходили газети «Радянське слово», «Прикарпатська правда», «Закарпатська правда», «Радянська Буковина» – друковані органи обкомів і міськкомів, а також обласних і міських рад депутатів трудящих. Водночас обкоми КП(б)У західних областей України мали у кожному районі до 1.12.1944 р. організувати видання газет періодичністю один раз на тиждень. Так, у Дрогобицькій області виходило 60 500 примірників газет, з них одна обласна (тираж 23 000 прим.), три міські (тираж 9 000 прим.), 25 районних (тираж 28 500 прим.) (Характеристика на таємного агента «Гордий»). На їхніх сторінках офіційна влада, ведучи боротьбу на ідеологічному фронті, прагнула дискредитувати національно-визвольний рух і позбавити його підтримки. Шпальти періодики рясніли повідомленнями про явку з повинною, на них, так би мовити, з наукових позицій «викривалася злочинна діяльність» українських націоналістів. Водночас активно висвітлювалися відкриті судові процеси над заарештованими націоналістами (1945, 1949, 1951). Масштабно використовувалася преса і в ході проведення урядових кампаній (колективізація, державна позика тощо). Наприклад, трудівники Дрогобицької області отримали 129 223 примірники газет та журналів, з них пішло за передплатою у села області 75 057 примірників, а 36 750 продавалося вроздріб (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 8. Спр. 261. Арк. 42).

Одночасно розгорнулася велика пропагандистська кампанія. В обласних і районних центрах скликалися масові збори інтелігенції, робітників, селян, жінок і навіть людей похилого віку, на яких схвалювалися резолюції в дусі урядового документа. Зокрема, у січні 1945 р. відбувся великий учительський з'їзд, на якому виступили з доповідями представники партії, уряду УРСР, інтелігенція. Головну доповідь виголосив Д. Мануїльський: «Українсько-німецькі націоналісти – пси Гітлера».

У подальші роки західноукраїнську інтелігенцію продовжували примушувати до антибандерівських виступів і публікацій (Орленко, 1996: 111; Мірчук, 1953: 101). Незгідних з офіційним курсом нещадно критикували, залякували, могли і репресувати.

На нараді 24 липня 1947 р. у Львові Д. Мануїльський звинувачував інтелігенцію у слабкій, неефективній, неправильній ідеологічній боротьбі з українськими націоналістами: «Хочете вичікувати і мовчати, і український народ пройде повз вас, а ті, що захочуть чинити опір, – тих український народ роздавить» (Культурне життя в Україні, 1995: 415–416).

Робився також акцент на створення для інтелігенції університетів марксизму-ленінізму у містах Львів і Чернівці. Тернопільський, Дрогобицький, Станіславський, Волинський, Рівненський, Ізмаїльський обкоми КП(б)У запровадили для інтелігенції обласних міст цикли лекцій з питань історії партії, історії СРСР і УРСР, філософії, економіки, літератури та мистецтва. Окрім цього, в областях і районних центрах функціонували кількомісячні (шість–вісім місяців) вечірні партійні і політпартійні школи для партійно-радянських працівників, секретарів партійних і комсомольських організацій, робітничої і сільської молоді. З 1 грудня 1944 р. при первинних партійних організаціях діяли політшколи для низового активу (по дві–три на район) з терміном навчання від трьох до чотирьох місяців. Керівниками цих шкіл стали штатні працівники райкомів і міськкомів КП(б)У (агітаційно-пропагандистських відділів) (ОУН і УПА в 1944 році, 2009: 81).

До боротьби з підпіллям репресивно-каральна система залучала комсомольські організації, позаспількову міську і сільську молоддь. Із 316 сільських винищувальних батальйонів Дрогобицької області бійцями було 930 комсомольців і позаспількової молоді, 87 комсомольців затверджено комсоргами батальйонів. Комсомольцями вбито 875 підпільників і 1 780 захоплено, при цьому комсомол втратив 217 осіб убитими, з них чотири – перші секретарі райкомів (Дублянського – Якименка, Підбузького – Ландковського, Старосамбірського – Бурбелу), сім других секретарів і 15 інструкторів райкомів (упродовж 1944–10.1946 рр. по Дрогобицькій області) (Поліковський, 1993: 42).

Проведення значної ідеологічної й агітаційно-пропагандистської роботи покладалося на організовані просвітні установи, районні клуби і будинки культури, яких у західних областях України на 1 січня 1945 р. діяло 179, а 1 січня 1946 р. – 234. Працювали також сільські клуби та хати-читальні, відповідно – 3 128/4 110. Створювалися міські і районні центри радіомовлення, контроль за якими

покладался на редакції районних газет (основу становили переважно приїжджі зі сходу особи) (Культурне життя в Україні, 1995: 245). Тиск пропагандистської машини не спадав і в наступні роки. Проте Станіславська область «відставала» з радіофікацією сіл і колгоспів. Так, у другому півріччі 1950 р. в області працювало 45 радіовузлів і 17 783 радіоточки, з них у селах і колгоспах тільки 1 871 радіоточка. Слабкою організованістю відзначалося поширення необхідних лімітів газет. З 190 576 примірників газет і журналів у 1950 р. поширили 180 699 примірників, не освоїли 9 877 примірників, в основному районних і політвідділівських газет (ДАІФО. Ф. 1-П. Оп. 1. Спр. 1154. Арк. 10).

Упродовж першого півріччя 1945 р. у містах відновлювалися кінотеатри: один у Тернополі (500 місць), два – у Чорткові (1 000 місць), по одному у Станіславі (600 місць), Стрию (400 місць), Ізмаїлі (500 місць), Бродах (400 місць), Луцьку (600 місць), Рівному (400 місць), Золочеві (400 місць), Городку (400 місць), Поморянах (400 місць) (ОУН і УПА в 1944 році, 2009: 82). Паралельно в 1944–1945 рр. у регіоні працювало 477 переїзних і 200 стаціонарних кіноустановок. У містах Дрогобицької області на 1 квітня 1946 р. працювало 10, а у селах 22 стаціонарні кіноустановки, а також 22 сільські звукові кінопересувні комплекси, якими з 10 лютого до 1 квітня 1946 р. продемонстровано 1 976 кіносеансів, з них у селах – 603. Їх переглянули 335 696 глядачів, із них у селах – 58 916 осіб (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 105. Арк. 26–31). Упродовж січня–квітня 1946 р. у Станіславській області відбулося 1 069 кіносеансів, а в травні–серпні – 1 544 (Літопис УПА, 2002: 294). У квітні 1947 р. кіноперевізники області дали 365 кіносеансів, які охопили понад 20 000 глядачів (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 8. Спр. 261. Арк. 42). Натомість у Станіславській області, на думку керівництва, незадовільно працювала кіномережа, яка не виконувала планів кінообслуговування населення. У жовтні 1950 р. міська кіномережа Станіславської області виконала план з валового збору лише на 61,2%, а сільська – на 64% (ДАІФО. Ф. 1-П. Оп. 1. Спр. 1154. Арк. 10). У наступні роки масштаби пропагандистської діяльності розширювалися.

Пік агітаційно-пропагандистських операцій припадав на час важливих державних, партійних свят. Наприклад, під час урядових виборчих кампаній до ВР СРСР та УРСР компартійні органи у Станіславській області організували 21 640 агітаторів і пропагандистів та 17 000 місцевого активу (Літопис УПА, 2002: 294). Для

забезпечення організації і проведення виборчої кампанії на початку 1946 р. додатково відрядили до Станіславської, Тернопільської і Чернівецької областей 604 політпрацівників (Літопис УПА, 2002: 65). На 15 січня 1946 р. у Дрогобицькій області працювало 812 агітколективів, 10 910 агітаторів (з них на виборчих дільницях у селах 665 агітколективів, 8 359 агітаторів). З числа агітаторів 1 854 були комуністами, 1 904 – комсомольцями, 7 152 – безпартійними; 304 мали вищу освіту, 203 – незакінчену вищу, 4 647 – середню і неповну середню, 5 756 – початкову (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 66. Арк. 31; ГДА СБУ. Ф. 71. Оп. 6. Спр. 30. Арк. 167). У період з 15 листопада 1945 р. до 15 січня 1946 р. у Дрогобицькій області відбулося 3 014 семінарів агітаторів, присвячених питанням виборчої кампанії (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 66. Арк. 31). За два місяці тут райкоми КП(б)У провели 1 276 загальних зборів селян з питань виборчої кампанії, у яких взяли участь 275 000 виборців (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 66. Арк. 33). Крім цього, було проведено 1 020 зборів із висунення і підтримки кандидатів у депутати ВР СРСР, на яких були присутні 182 350 виборців, виступили понад 4 000 (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 66. Арк. 48). На кожному підприємстві, установі, в будинку були створені агітбригади, перед якими ставилося завдання вести пропагандистську роботу; організовувалися також і десятихатники. Майже у кожному селі працювало 10–20 гуртків з вивчення Конституції та «Положення про вибори до Верховної ради СРСР» (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 38. Арк. 66–66 зв.). У четвертому кварталі 1946 р. на території Станіславської області пройшли 8 950 зборів і мітингів, якими охопили 1 161 224 осіб із сільської місцевості (Літопис УПА, 2002: 295).

Від обкомів, райкомів та крайкомів КП(б)У в райони і села були скеровані тисячі працівників партійно-радянського і комсомольського активу для проведення масової політичної роботи на виборчих дільницях. Зокрема, з числа працівників Станіславського обкому КП(б)У було створено шість пропагандистських груп, учасники яких з 1 січня до 1 лютого 1946 р. прочитали 125 лекцій, охопивши 13 687 слухачів (Радянські виборчі кампанії в Західній Україні..., 2011: 16). До агітаційної праці на період виборчих кампаній широко залучали інтелігенцію, працівників НКВС та НКДБ, сільську адміністрацію тощо. Їхнім завданням було не стільки роз'яснювати зміст радянського виборчого законодавства, скільки дискредитувати ідеологію та боротьбу ОУН і УПА. З огляду на це, чи не найважливішою частиною роботи лекторів та агітаторів, задіяних у передви-

борчих акціях, були виступи на теми: «Українські буржуазні націоналісти – найлютіші вороги українського народу» або «Українські націоналісти – агенти англо-американських імперіалістів» і т.д.

Голова Станіславської обласної ради Рященко говорив, що до передвиборчої агітації задіяли 10 000 агітаторів, які охопили 260 000 населення. Щоправда, виборців реально було 500 000. Далі він наголошував, що органи НКВС і НКДБ зобов'язані допомогти провести вибори до ВР СРСР на високому рівні – «100% явки і ніяких розмов про те, що це неможливо». Списки він вважав «суто політичною справою», оскільки до них мали ввійти особи, які реально будуть голосувати (ДАІФО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 259. Арк. 53, 55).

Виборчі дільниці забезпечувалися величезною кількістю друкованої продукції: впродовж листопада 1945 – січня 1946 р. лише в Дрогобицьку область надійшло приблизно 3 000 000 примірників літератури (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 20. Арк. 3–20). Виступи кандидатів у депутати, уривки з Конституції СРСР та інші матеріали виборчого змісту транслювали по радіо, друкували у районній та обласній пресі. Для ведення передвиборчої агітації використовували художні самодіяльні колективи, трупи професійних акторів, кінопересувки. Споряджали навіть спеціальні агітвагони для обслуговування працівників залізничних станцій та прилеглих до залізниці сіл. Так, у передвиборчій агітації на виборах до ВР СРСР у січні–лютому 1946 р. були задіяні актори Львівського театру ім. М. Заньковецької, Стрийського драмтеатру, Дрогобицької і навіть Ворошиловградської філармонії тощо. Лише у Львівській області було показано 169 концертів та понад 3 000 кіносеансів, у Станіславській області в окроги скеровано шість концертних бригад і гуцульський ансамбль, які дали 96 концертів для понад 20 700 глядачів (ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 66. Арк. 23; Радянські виборчі кампанії в Західній Україні..., 2011: 17).

Вибори супроводжувала не лише боротьба з визвольним рухом. Здійснювалося відповідне ідеологічне виховання західноукраїнського населення. Під час усіх урядових кампаній тоталітарна система не знижувала темпів роботи щодо дискредитації національно-визвольного руху (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 5835. Арк. 12). Влада подбала, щоб виборчою агітацією був охоплений кожний мешканець. У вказівках обкомівських працівників зазначалося, що агітатор «повинен знати настрій і душу кожного виборця, він повинен систематично з ними працювати, у дні виборів піти з ними на вибори і т.д.» (Радянські виборчі кампанії в Західній Україні..., 2011: 17–18).

Водночас влада намагалася захопити населення матеріально, розміщуючи на виборчих дільницях або поруч із ними буфети з наїдками і горілкою, влаштовуючи розпродаж товарів першої необхідності, організовуючи танці та забави тощо. Громадян допускали до купівлі товарів лише після того, як вони віддали свій голос на користь правлячого режиму. Утім рідко хто користався з таких послуг, адже подібна форма агітації викликала у мешканців Західної України іронічні спогади про «виборчу ковбасу» під час виборів до польського сейму. Здебільшого згадані товари розподіляли між собою сільська адміністрація та гарнізонники, про що повідомляв окружний провідник ОУН Дрогобиччини Володимир Фрайт-«Владан» у звіті від 19 липня 1947 р.: «Не допомгло большевикам з'єднати собі населення і зібрати собі 100% голосів навіть те, що ще перед виборами привезли до кооператив деякі товари ширвжитку: сірники, цукор, трохи мануфактури, горілку, ковбасу, цукерки. До виборів цих речей не продавали (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 39. Арк. 133–146). Для забезпечення виборчого процесу до ВР СРСР (1950) залучалися значні сили. Лише у Станіславській області агітаційно-масову роботу з проведення виборів 1950 р. до ВР СРСР було доручено 22 930 агітаторам, 6 930 з них були комсомольцями і 7 125 представниками інтелігенції. При виборчих дільницях працював 891 агітпункт. До сіл Станіславської області було доставлено 475 000 примірників агітаційної літератури (90 000 – Конституція СРСР, 49 000 – доповідь Й. Сталіна 9 лютого 1946 р., 130 000 – положення про вибори, 57 000 – звернення ЦК ВКП(б) до виборців). Агітпунктам видали 78 000 плакатів і 85 000 лозунгів. Крім цього, вони щоденно отримували центральні, республіканські і обласні газети – 7 240 примірників. Під час виборів було прочитано 2 792 лекції (охоплено 298 670 осіб), 5 274 доповіді (466 480 осіб), 188 960 бесід (2 380 400 осіб) (ДАІФО. Ф. 1-П. Оп. 1. Спр. 1154. Арк. 32). Усі ці заходи забезпечувалися величезною кількістю друкованої продукції. Вибори 1950–1951 рр. відрізнялися від 1946–1947 рр. також тим, що для агітації набагато ширше почали використовувати технічні засоби: кіно, платівки грампласту тощо. У 1946–1947 рр. велика кількість кінопересувок перебувала у районних центрах, оскільки керівники району боялися відправляти їх у села, знаючи про активну діяльність підпілля з їх знищення (ДАЛЮ. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 20. Арк. 21). У 1950–1951 рр. використання кінопересувок значно зросло з огляду на те, що ОУН акцентувала свою діяльність на пропагандистській роботі.

У ході виборів широко популяризувалася постановою Ради Міністрів СРСР і Центрального комітету ВКП(б) про нове зниження цін на продовольство і промислові товари.

Вище керівництво СРСР та ідеологи чудово розуміли символізм та виховний зміст створених меморіалів як місць пам'яті, через які формувалася політика пам'яті. Саме тому ще під час Другої світової війни порушувалися питання створення та обліку меморіалів (військових цвинтарів, братських і одиноких могил). Зокрема, про це йшлося у постанові РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 1 квітня 1944 р. «Про благоустрій могил і увічнення пам'яті воїнів, які загинули в боях за визволення і незалежність Радянської Батьківщини». Наступна постанова Раднаркому СРСР від 18 лютого 1946 р. ще раз регламентувала впорядкування поховань загиблих військовиків, які необхідно було завершити 1 серпня 1946 р. (Денисенко, 2004: 21–22). Однак відзначимо, що реалізація цього напряму наштовхувалася на низку перепон – відсутність матеріальних ресурсів, брак часу чи банальну халатність на місцях тощо. В одних регіонах цей процес ішов жвавіше, в інших – повільніше, інколи навіть у межах однієї області хід його реалізації міг принципово відрізнятись. Суттєву роль при цьому відігравав людський фактор. Оскільки навіть, попри інструктивні вказівки, часто цей процес базувався на особистій ініціативі.

Ще одним напрямом ідеологічної роботи, який використовували впродовж усього існування радянсько-партійні органи, – проведення масштабних святкувань різноманітних дат, подій, річниць тощо, до яких під примусом залучали велику кількість населення та здійснювали відповідну ідеологічну «обробку» (ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 99 (1954). Спр. 2. Т. 4. Арк. 45; Ф. 71. Оп. 6. Спр. 181. Арк. 195; Спр. 242. Арк. 37).

Висновки. Таким чином, радянська адміністрація поряд із використанням силових та репресивних заходів почала масово застосовувати різноманітні форми і засоби ідеологічної протиповстанської боротьби. Проте всі ідеологічні кампанії не давали результату, співмірного із затраченими ресурсами – підпілля продовжувало користуватися широкою підтримкою місцевого населення, яка водночас забезпечувала успіх у протистоянні з радянським тоталітаризмом. Саме тому основний акцент продовжував робитися на силовому придушенні українського визвольного руху. При цьому основна роль відводилася репресивно-каральному апарату, робота якого супроводжувалася масштабною антинаціоналістичною дискредитаційною кампанією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історичний аналіз. У двох книгах. Київ : Либідь; Військо України, 1994. Книга друга: Документи та матеріали. 688 с.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Київ : Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
3. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / відп. ред. Ю. Ю. Сливка. Київ : Наукова думка, 1989. 488 с.
4. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 2-Н. Оп. 55 (1953). Спр. 5. Т. 1.
5. ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 55 (1953). Спр. 5. Т. 3.
6. ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 59 (1953). Спр. 5. Т. 2.
7. ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 99 (1954). Спр. 2. Т. 4.
8. ГДА СБУ. Ф. 2-Н. Оп. 107 (1954). Спр. 1.
9. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 55.
10. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 94.
11. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 95.
12. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 38.
13. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 39.
14. ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 57.
15. ГДА СБУ. Ф. 71. Оп. 6. Спр. 30.
16. ГДА СБУ. Ф. 71. Оп. 6. Спр. 181.
17. ГДА СБУ. Ф. 71. Оп. 6. Спр. 242.
18. Генега Р. Я. Радянський кінематограф у Львові в перше повоєнне десятиліття. *Український історичний журнал*. 2011. № 2. С. 106–122.
19. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). Ф. 1-П. Оп. 1. Спр. 1154.
20. ДАІФО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 259.
21. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. П-5001. Оп. 6. Спр. 51.
22. ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 105.
23. ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 20.
24. ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 7. Спр. 66.
25. ДАЛО. Ф. П-5001. Оп. 8. Спр. 261.
26. Денисенко Г. Г. Друга світова війна в пам'ятках. (З історії охорони пам'яток воєнної історії). *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. 2004. Випуск 27. С. 17–30.
27. Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.). Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.
28. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття. Львів : ЛДУ імені Івана Франка, 2000. 304 с.
29. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття : ідеологія та практика. Львів : Добра справа, 2003. 464 с.
30. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. У 2 т. / упоряд. Т. Галайчак, О. Луцький, Б. Микитів та ін. Київ : Наукова думка, 1995. Т. 1: 1939–1953. 749 с.
31. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. Т. 5: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля : інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ-КДБ (1943–1959) / упоряд. Анатолій Кентій, Володимир Лозицький, Ірина Павленко. Київ; Торонто : б.в., 2002. Кн. 2 : 1946–1947. 572 с.
32. Popr R. Ideological-propaganda policy of the soviet system in the Western regions of Ukraine in 1944–1953 (according to the materials of Drohobych region). *Східноєвропейський історичний вісник*. Вип. 8. 2018. С. 142–152.
33. Макаруч С. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА (за матеріалами 1944–1945 рр. з Дрогобицької та Львівської областей). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2002. Спецвипуск. С. 65–91.
34. Марусик Т. В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40–50-ті рр. ХХ ст.). Чернівці : Видавництво «Рута» ЧНУ, 2002. 46 с.
35. Мірчук П. Українська повстанська армія. 1942–1952. Документи і матеріали. Мюнхен : Ціцерон, 1953. 319 с.
36. Нагірняк М. Я., Лаврецький М. Я. Політична та ідеологічна боротьба органів Комуністичної партії у процесі утвердження режиму в Західній Україні (1944–1945 рр.). *Військово-науковий вісник*. 2013. Вип. 20. С. 66–80.
37. Орленко О. Большевики в боротьбі з українським революційно-визвольним рухом в другій імперіалістичній війні (1939–1946). *Воля і Батьківщина*. 1996. Ч. 2. С. 109–115.
38. ОУН і УПА в 1944 році: Документи. В 2 ч. / упоряд. О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук ; відп. ред. С. Кульчицький. Київ : Інститут історії України НАН України, 2009. Ч. 2. 256 с.
39. ОУН і УПА в 1944 році: Документи. В 2 ч. / упоряд. О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук ; відп. ред. С. Кульчицький. Київ : Інститут історії України НАН України, 2009. Ч. 1. 292 с.
40. ОУН і УПА в 1945 році : *Збірник документів і матеріалів*. В 2 ч. Ч. 2 / упоряд.: Веселова О. М. (відп. упоряд.), Гриневиц В. А., Сергійчук В. І. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. 366 с.
41. Поліковський М. Боротьба советської міліції з ОУН-УПА на західноукраїнських землях. *Матеріали наукової конференції Всеукраїнського Братства вояків УПА* (Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історія, уроки, сучасність). Стрий : ТОВ «УВІС», 1993. С. 40–44.

42. Радянські виборчі кампанії в Західній Україні (1946–1951 рр.) : *Збірник документів і матеріалів* / упоряд. і відп. ред. О. Й. Стасюк. Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2011. 776 с.
43. Рубльов О. С., Черченко Ю. А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20–50-ті роки ХХ ст. Київ : Наукова думка, 1997. 349 с.
44. Сеньків М. Західноукраїнське село : насильницька колективізація 40 – поч. 50-х рр. ХХ ст. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2002. 292 с.
45. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ : Дніпро, 1998. 944 с.
46. Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939–1955 рр. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.
47. Стародубець Г. Проблема легітимації більшовицько-радянської влади в західноукраїнському регіоні у повоєнний період (1944–1946 рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки.* 2013. Вип. 20. С. 49–53.
48. Характеристика на таємного агента «Гордий»: машинопис. Приватний архів Василя Ільницького. 2 арк.
49. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 5835.
50. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 46. Спр. 5835.
51. Ярош Б. О. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель (30–50-ті рр. ХХ ст. Луцьк : Редакційно-видавничий відділ «Вежа» ВДУ ім. Л. Українки, 1999. 184 с.
52. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях 30–50-ті роки ХХ ст. (історико-політологічний аспект). Луцьк : Надстирря, 1995. 176 с.

REFERENCES

1. Bilas I. Represyвно-karalna systema v Ukraini 1917–1953. Suspilno-politychnyi ta istorychnyi analiz [Repressive and punitive system in Ukraine 1917–1953. Socio-political and historical analysis]. U dvokh knykhakh. Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy, 1994. Knyha druha: Dokumenty ta materialy. 688 s. [in Russian].
2. Bilas I. Represyвно-karalna systema v Ukraini 1917–1953. Suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz [Repressive and punitive system in Ukraine 1917–1953. Socio-political and historical-legal analysis]. U dvokh knykhakh. Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy, 1994. Kn. 1. 432 s. [in Ukrainian].
3. DAIFO. F. P-1. Op. 1. Spr. 259.
4. DALO. F. P-5001. Op. 7. Spr. 105.
5. DALO. F. P-5001. Op. 7. Spr. 20.
6. DALO. F. P-5001. Op. 7. Spr. 66.
7. DALO. F. P-5001. Op. 8. Spr. 261.
8. Denysenko H. H. Druha svitova viina v pamiatkakh. (Z istorii okhorony pamiatok voiennoi istorii) [World War II in monuments. (From the history of protection of military monuments)]. *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty.* 2004. Vypusk 27. S. 17–30 [in Ukrainian].
9. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (dali – DAIFO) [State Archives of Ivano-Frankivsk Region]. F. 1-P. Op. 1. Spr. 1154.
10. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (dali – DALO) [State Archives of Lviv Region]. F. P-5001. Op. 6. Spr. 51.
11. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (dali – HDA SBU) [Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine]. F. 2-N. Op. 55 (1953). Spr. 5. T. 1.
12. HDA SBU. F. 13. Spr. 372. T. 55.
13. HDA SBU. F. 13. Spr. 372. T. 94.
14. HDA SBU. F. 13. Spr. 372. T. 95.
15. HDA SBU. F. 13. Spr. 376. T. 38.
16. HDA SBU. F. 13. Spr. 376. T. 39.
17. HDA SBU. F. 13. Spr. 376. T. 57.
18. HDA SBU. F. 2-N. Op. 107 (1954). Spr. 1.
19. HDA SBU. F. 2-N. Op. 55 (1953). Spr. 5. T. 3.
20. HDA SBU. F. 2-N. Op. 59 (1953). Spr. 5. T. 2.
21. HDA SBU. F. 2-N. Op. 99 (1954). Spr. 2. T. 4.
22. HDA SBU. F. 71. Op. 6. Spr. 181.
23. HDA SBU. F. 71. Op. 6. Spr. 242.
24. HDA SBU. F. 71. Op. 6. Spr. 30.
25. Heneha R. Ya. Radianskyi kinematohraf u Lvovi v pershe povoienne desiatylittia [The Soviet cinematography in Lviv during the first post-war decade]. *Ukr. ist. zhurn.* 2011. No. 2. S. 106–122.
26. Kentii A. Narys borotby OUN–UPA v Ukraini (1946–1956 rr.) [Essay on the OUN-UPA struggle in Ukraine (1946–1956)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. 111 s. [in Ukrainian].
27. Kharakterystyka na taiemnoho ahenta “Hordyi”: mashynopys [Characteristics of the secret agent “Proud”: type-script]. Pryvatnyi arkhiv Vasylia Ilnytskoho. 2 ark. [in Ukrainian].
28. Kulturne zhyttia v Ukraini. Zakhidni zemli. Dokumenty i materialy [Cultural life in Ukraine. Western lands. Documents and materials]. U 2 t. / uporiad. T. Halaichak, O. Lutsnyi, B. Mykytiv ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1995. T. 1: 1939–1953. 749 s. [in Ukrainian].

29. Kyrychuk Yu. Narysy z istorii ukrainskoho natsionalno-vyzvolnoho rukhu 40–50-kh rokiv XX stolittia [Essays on the history of the Ukrainian national liberation movement of the 40s–50s of the XX century]. Lviv: LDU imeni Ivana Franka, 2000. 304 s. [in Ukrainian].
30. Kyrychuk Yu. Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka [Ukrainian national movement of the 40–50s of the XX century: ideology and practice]. Lviv: Dobra sprava, 2003. 464 s. [in Ukrainian].
31. Litopys Ukrainiskoi Povstanskoi Armii. Nova seriia. T. 5: Borotba proty UPA i natsionalistychnoho pidpillia: informatsiini dokumenty TsK KP(b)U, obkomiv partii, NKVS-MVS, MDB-KDB (1943–1959) [The struggle against the UPA and the nationalist underground: information documents of the Central Committee of the CP (b) U, regional party committees, NKVD-MVD, MDB-KGB (1943–1959)] / uporiad. Anatolii Kentii, Volodymyr Lozyskyi, Iryna Pavlenko. Kyiv; Toronto: b.v., 2002. Kn. 2: 1946–1947. 572 s. [in Russian].
32. Makarchuk S. Radianski metody borotby z OUN i UPA (za materialamy 1944–1945 rr. z Drohobytiskoi ta Lvivskoi oblasti) [Soviet methods of struggle against the OUN and UPA (based on materials from 1944–1945 from Drohobych and Lviv regions)]. *Drohobytyskyi kraieznavchyi zbirnyk*. 2002. Spetsvypusk. S. 65–91 [in Ukrainian].
33. Marusyk T. V. Zakhidnoukrainska humanitarna intelihentsiia: realii zhyttia ta diialnosti (40–50-ti rr. XX st.) [West-Ukrainian humanitarian intelligentsia: the realities of its life and activity (the 40s – 50s of the XX century)]. Chernivtsi: Vydavnytstvo “Ruta” ChNU, 2002. 46 s.
34. Mirchuk P. Ukrainska povstanska armiiia. 1942–1952. Dokumenty i materialy [Ukrainian insurgent army. 1942–1952. Documents and materials]. Miunkhen: Tsitseron, 1953. 319 s. [in Ukrainian].
35. Nahirniak M. Ya., Lavretskyi M. Ya. Politychna ta ideolohichna borotba orhaniv Komunistychnoi partii u protsesi utverdzhennia rezhymu v Zakhidnii Ukraini (1944–1945 rr.) [Political and ideological struggle of the Communist party’s bodies in the process of establishment of the regime in Western Ukraine (1944– 1945)]. *Viiskovo-naukovyi visnyk*. 2013. Vyp. 20. S. 66–80.
36. Orlenko O. Bolshevyky v borotbi z ukrainskym revoliutsiino-vyzvolnym rukhom v druhi imperialistychnii viini (1939–1946) [The Bolsheviks in the Struggle against the Ukrainian Revolutionary Liberation Movement in the Second Imperialist War (1939–1946)]. *Volia i Batkivshchyna*. 1996. Ch. 2. S. 109–115 [in Ukrainian].
37. OUN i UPA v 1944 rotsi [OUN and UPA in 1944]: Dokumenty. V 2 ch. / uporiad. O. Veselova, S. Kokin, O. Lysenko, V. Serhiichuk; vidp. red. S. Kulchytskyi. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2009. Ch. 2. 256 s. [in Russian].
38. OUN i UPA v 1944 rotsi [OUN and UPA in 1944]: Dokumenty. V 2 ch. / uporiad. O. Veselova, S. Kokin, O. Lysenko, V. Serhiichuk; vidp. red. S. Kulchytskyi. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2009. Ch. 1. 292 s. [in Russian].
39. OUN i UPA v 1945 rotsi [OUN and UPA in 1945]: Zbirnyk dokumentiv i materialiv. V 2 ch. Ch. 2 / uporiad.: Veselova O. M. (vidp. uporiad.), Hrynevych V. A., Serhiichuk V. I. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2015. 366 s. [in Russian].
40. Polikovskiy M. Borotba sovietskoi militsii z OUN-UPA na zakhidnoukrainskykh zemliakh [The struggle of the Soviet police against the OUN-UPA in Western Ukraine]. *Materialy naukovoï konferentsii Vseukrainskoho Bratstva voiakiv UPA (Orhanizatsiia Ukrainskykh Natsionalistiv i Ukrainska Povstanska Armiiia. Istoriiia, uroky, suchasnist)*. Stryi: TOV “UVIS”, 1993. S. 40–44 [in Ukrainian].
41. Popp R. Ideological-propaganda policy of the soviet system in the Western regions of Ukraine in 1944–1953 (according to the materials of Drohobych region). *Shidnoyevropeyskyi istorichnyi visnyk*. Vyp. 8. 2018. P. 142–152.
42. Radianski vyborchi kampanii v Zakhidnii Ukraini (1946–1951 rr.): Zbirnyk dokumentiv i materialiv [Soviet election campaigns in Western Ukraine (1946–1951): Collection of documents and materials] / uporiad. i vidp. red. O. Y. Stasiuk. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. Lviv, 2011. 776 s. [in Russian].
43. Rublov O. S., Cherchenko Yu. A. Stalinshchyna y dolia zakhidnoukrainskoi intelihentsii 20–50-ti roky XX st. [Stalinism and the destiny of West-Ukrainian intelligentsia in the 1920s–1930s]. Kyiv, Nauk. dumka, 1997. 349 s.
44. Senkiv M. Zakhidnoukrainske selo: nasylnytska kolektyvizatsiia 40 – poch. 50-kh rr. XX st. [Western Ukrainian village: violent collectivization 40 – beg. 50s of the XX century]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, 2002. 292 s. [in Ukrainian].
45. Serhiichuk V. Desiat buremnykh lit. Zakhidnoukrainski zemli u 1944–1953 rr. [Ten turbulent years. Western Ukrainian lands in 1944–1953]. *Novi dokumenty i materialy*. Kyiv: Dnipro, 1998. 944 s. [in Russian].
46. Serhiichuk V. Ukrainskyi zdvyh: Prykarpattia. 1939–1955 rr. [Ukrainian shift: Prykarpattia. 1939–1955]. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 2005. 840 s. [in Ukrainian].
47. Starodubets H. Problema lehitymatsii bilshovytsko-radianskoi vlady v zakhidnoukrainskomu rehioni u povoiennyi period (1944–1946 rr.) [The problem of legitimizing of the Bolshevik-Soviet power in west-Ukrainian region in the post-war period (1944–1946)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*. Istorychni nauky. 2013. Vyp. 20. S. 49–53.
48. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 46. Spr. 5835.
49. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy. F. 1. Op. 46. Spr. 5835.
50. Vozziednannia zakhidnoukrainskykh zemel z Radianskoiu Ukrainoiu [Reunification of Western Ukrainian lands with Soviet Ukraine] / vidp. red. Yu. Yu. Slyvka]. Kyiv: Naukova dumka, 1989. 488 s. [in Russian].
51. Yarosh B. O. Totalitarnyi rezhym na zakhidnoukrainskykh zemliakh 30–50-ti roky XX st. (istorykopolitolohichnyi aspekt) [Totalitarian regime in west-Ukrainian lands in 1930–1950 (a historical-politological aspect)]. Lutsk: Nadstyrria, 1995. 176 s.
52. Yarosh B. O. Storinky politychnoi istorii zakhidnoukrainskykh zemel (30–50-ti rr. XX st.) [Pages of political history of west-Ukrainian lands (1930–1950)]. Lutsk: Redaktsiino-vydavnychiy viddil “Vezha” VDU im. L. Ukrainy, 1999. 184 s.